

УДК 373.3.026

DOI: 10.15587/2519-4984.2017.107982

ВИЗНАЧЕННЯ СТРУКТУРНИХ КОМПОНЕНТІВ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ЗАСТОСУВАННЯ НАВЧАЛЬНО-ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

© М. М. Марко

У дослідженні охарактеризована структура готовності студентів спеціальності «Початкова освіта» до застосування в освітньому процесі навчально-ігрових технологій. Виділені її основні компоненти, зокрема, мотиваційний, когнітивний, операційний. Дано стислий аналіз кожному компоненту, що показують на теоретичну та практичну складову готовності майбутніх учителів початкових класів самостійно створювати, грамотно описувати, а потім – вміло організовувати та ефективно проводити різні види дидактичних ігор

Ключові слова: навчально-ігрові технології, структурні компоненти готовності, ігрова діяльність, професійна діяльність вчителя

1. Вступ

Реформування початкової освіти в Україні є частиною процесів оновлення освітніх систем, що відбуваються останніми роками в європейських країнах і пов'язані з визнанням значущості практико-орієнтованих знань як рушія суспільного добробуту та прогресу. Ці зміни стосуються створення сучасних державних стандартів освіти, оновлення та перегляду структури навчальних програм, удосконалення змісту підручників, дидактичних і методичних матеріалів, пошуку нових форм і методів організації навчального процесу в школі. Звідси актуальним постає питання про готовність учителів до впровадження інноваційних методик навчання, зокрема навчально-ігрових технологій, які б дозволили докорінно змінити методологію, надати нової якості організації та здійсненню навчально-виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах. У педагогіці вищої школи періодично та ситуативно виникає інтерес до проблеми використання навчально-ігрових технологій у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя.

2. Аналіз основних досліджень і публікацій

Проблема використання інноваційних, у тому числі навчально-ігрових, технологій навчання знайшла відображення у наукових працях багатьох вітчизняних і зарубіжних учених. Аналіз літератури показав, що готовність до діяльності науковцями досліджується за її компонентним складом, тому, зважаючи на різні підходи, проблема визначення структури готовності є неоднозначною. Так, деякі дослідники, підкреслюючи важливість особистісного підходу до вивчення стану готовності, виділяють в її структурі такі складові:

- 1) психічні пізнавальні процеси, що відображають найважливіші сторони виконуваної діяльності;
- 2) емоційні компоненти, які можуть посилювати або послаблювати активність людини;
- 3) вольові компоненти, котрі сприяють виконанню ефективних дій у процесі досягнення поставленої мети;
- 4) мотиви поведінки [1].

Авторам імпонує визначення готовності до професійної діяльності як інтегративної характерис-

тики особистості, в структуру якої входять такі компоненти:

- 1) мотиви діяльності;
- 2) цілі діяльності;
- 3) інформаційна основа діяльності;
- 4) програма діяльності;
- 5) блок прийняття рішення і підсистема професійно важливих якостей особистості [2].

Під готовністю до професійної діяльності розуміють нерозривну єдність мотиваційного (спонукального) та виконавського (процесуального) компонентів, вважаючи, що вони однозначно виводяться з професіограми [3]. Однак у структурі готовності до професійної діяльності, найчастіше використовують компоненти:

- 1) мотиваційний – відповідальність за виконання завдань, почуття обов'язку;
- 2) орієнтаційний – знання й уявлення про особливості та умови діяльності, її вимоги до особистості;
- 3) операційний – володіння способами та прийомами діяльності, необхідними знаннями, вміннями, навичками, процесами аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення тощо;
- 4) вольовий – самоконтроль, самообілізація, вміння керувати діями, з яких складається виконання обов'язків;
- 5) оцінний – самооцінка своєї підготовленості та відповідності процесу розв'язання поставлених завдань оптимальним зразкам [4].

У структурі готовності до педагогічної діяльності виділяють такий її компонентний склад: мотиваційний; пізнавально-оціночний; емоційно-вольовий; операційно-діяльнісний; мобілізаційно-налаштувальний [5]. Готовність до впровадження педагогічних інновацій визначають як синтез таких взаємопов'язаних структурних компонентів, як: цільовий, змістовий, процесуально-діяльнісний, контрольно-коригувальний та оцінно-результативний [6]. У структурі готовності майбутнього вчителя до інноваційної педагогічної діяльності виділяють мотиваційний, когнітивний, креативний та рефлексивний компоненти [7], а також – мотиваційно-ціннісний, когнітивно-процесуальний, технологічно-проектувальний та результативно-оцінний [8] тощо.

Однак системних наукових розвідок з вирішення проблеми визначення структури готовності майбутніх учителів до застосування навчально-ігрових технологій проводилося не достатньо.

3. Мета та задачі дослідження

Метою дослідження є визначення та характеристика структурних компонентів готовності студентів спеціальності «Початкова освіта» до застосування в освітньому процесі навчально-ігрових технологій.

Для досягнення мети були поставлені наступні задачі:

1. Визначити структурні компоненти готовності до використання навчально-ігрових технологій.
2. Дати стислий аналіз структурних компонентів.
3. Розробити структуру готовності майбутніх фахівців до застосування навчально-ігрових технологій.

4. Структурні компоненти готовності майбутніх фахівців до застосування навчально-ігрових технологій

Проведений аналіз наукової літератури показав, що структура готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування навчально-ігрових технологій у професійній діяльності має містити мотиваційний, когнітивний, операційний компоненти та трансформуватися залежно від рівнів їх сформованості у студентів, а також відповідно до створених педагогічних умов. З іншого боку, у контексті філософських категорій «одиничне» і «загальне», які виявляють об'єктивний зв'язок світу і характеризують процес його пізнання, не викликає заперечень положення про те, що досліджувана готовність є органічною складовою загальної готовності майбутніх учителів початкових класів до професійної діяльності та результатом їхньої професійно-педагогічної підготовки.

Системоутворювальним у структурі готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування навчально-ігрових технологій є **мотиваційний компонент**, який характеризує ступінь морально-психологічної готовності студентів до майбутньої педагогічної діяльності. Цей компонент характеризує мотивацію студентів як загалом до навчально-пізнавальної діяльності в педагогічному ВНЗ, так зокрема й до діяльності з формування готовності застосовувати навчально-ігрові технології в початковій школі, а також відображає самооцінку своєї професійно-педагогічної підготовки та відповідність її оптимальним професійним зразкам.

Мотивація навчально-пізнавальної діяльності студентів у процесі професійної підготовки також містить:

– *професійно-педагогічні мотиви* (зумовлюють підготовку студентів до викладання у початковій школі);

– *пізнавальні мотиви* (передбачають засвоєння нових знань у галузі педагогіки початкової освіти, ознайомлення з науковими проблемами навчально-ігрової діяльності молодших школярів і методиками викладання предметів у початкових класах, розширення спеціальних знань у галузі навчально-ігрових технологій);

– *мотиви самореалізації* (уможливлюють реалізацію творчих устремлінь, прагнення активізувати й удосконалювати процес викладання в початковій школі тощо);

– *моральні мотиви* (стимулюють прагнення отримати схвалення з боку викладача, виконувати вимоги внутрішнього розпорядку тощо).

Таким чином, мотиваційний компонент характеризує морально-психологічну готовність вчителя як до педагогічної діяльності загалом, так і до широкого застосування навчально-ігрових технологій у шкільній практиці, стаючи «логічним центром особистості майбутнього педагога» [9].

Когнітивний компонент готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування навчально-ігрових технологій у професійній діяльності відображає сукупність загальнопедагогічних, методичних і спеціальних (ігротехнічних) *знань*, а також ціннісних орієнтацій, що ґрунтуються на педагогічних цінностях.

Засвоєння результатів пізнавальної діяльності, що їх накопичило людство у формі понять, суджень, теорій тощо, здійснюється на основі розумових і практичних дій у процесі спонтанної або цілеспрямованої діяльності індивіда лише за умови взаємодії з іншими людьми [10]. Накопичення певної бази знань передбачає оволодіння конкретним навчально-інформаційним матеріалом: фактами, термінологією, символами, іменами, назвами, поняттями (загальними, частковими, конкретними і такими іншими), зв'язками та залежностями, що існують між ними і знаходять відображення в правилах, законах, закономірностях. До знань належать також уявлення про сфери та способи застосування набутих знань; володіння методами їх використання; розуміння місця кожної частки знань в загальній системі наукового уявлення про світ. «Невід'ємними якостями справжніх знань є їх систематичність, усвідомленість, осмисленість ... Вони є одним із джерел нахилів і інтересів людини, необхідною умовою здібностей, обдарувань» [11].

Майбутній вчитель початкових класів у процесі професійної підготовки повинен набути не лише глибоких і всебічних знань про ті поняття та факти, які належать до педагогіки початкової освіти, а й знань про те, як досліджувані поняття відображаються у свідомості молодших школярів і ними у подальшому використовуються.

Якість застосування навчально-ігрових технологій в початковій школі безпосередньо залежить від високого рівня:

– *загальнопедагогічних* (про сутність, закономірності, принципи, функції, особливості педагогічного процесу; про об'єкт, предмет, методологію та структуру педагогіки початкової освіти; про сутність й особливості процесу навчання дітей молодшого шкільного віку, закономірності, принципи і методи його здійснення; про основні напрями досліджень у галузі педагогіки початкової освіти та інші);

– *методичних* (про завдання і зміст методики навчання предметів інваріантної і варіативної складових освітніх галузей та курсів за вибором, їх зв'язків з іншими науками; про методи дослідження,

які використовуються методичною наукою; про діючі програми, підручники і посібники, додаткові навчальні засоби (передовсім комп'ютерні), які використовуються у початковій школі; про сучасні методи навчання в початкових класах й особливості навчання в малокомплектній школі; про основні напрями вдосконалення системи початкового навчання, перспективні експериментальні дослідження в галузі початкової освіти та інші);

– *спеціальних або ігротехнічних* (про сутність гри, її психологію; про основні теорії ігрової діяльності; про класифікаційні ознаки і типологію ігор; про педагогічні можливості навчально-ігрових технологій; про основні принципи та етапи розробки навчально-ігрових технологій; про методику ігрового проектування та використання дидактичних ігор на уроках у початковій школі та інші) *знань*.

Обсяг знань, з яких складався когнітивний компонент досліджуваної готовності, визначався на основі аналізу змісту Державного стандарту початкової загальної освіти, Стандарту вищої освіти України (галузь знань – 01 «Освіта/Педагогіка»; спеціальність – 013 «Початкова освіта»), положень Концепції «Нова українська школа», а також освітньої програми підготовки майбутніх учителів початкових класів, програм навчальних дисциплін і відповідних програм з предметів початкової школи.

Отже, когнітивний компонент відображає ступінь теоретичної готовності майбутніх учителів до реалізації досліджуваного виду педагогічної діяльності – застосування навчально-ігрових технологій у початковій школі.

Операційний компонент готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування навчально-ігрових технологій логічно є сукупністю загальнопедагогічних, методичних і спеціальних (ігротехнічних) *умінь*, необхідних для досягнення якості та високих результатів професійної діяльності.

Виділення цього компонента в структурі готовності до застосування навчально-ігрових технологій зумовлено діяльним характером цієї особистісної характеристики. Готовність, у тому числі і до застосування навчально-ігрових технологій, передбачає, що педагог повинен не лише володіти необхідними професійними знаннями, а й вміти застосовувати ці знання для розв'язання професійно-педагогічних завдань, вибираючи способи діяльності, які найбільше підходять до конкретних умов в певний час. Інтегровані загальнопедагогічні, методичні та спеціальні (ігротехнічні) *уміння* забезпечують ефективність формування готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування навчально-ігрових технологій у професійній діяльності. Операційний компонент відображає ступінь практичної готовності майбутнього вчителя як до викладання навчальних предметів у початковій ланці загальноосвітньої школи, так до активізації та підвищення ефективності освітнього процесу засобами навчально-ігрових технологій.

Якість застосування навчально-ігрових технологій в початковій школі також залежить від високого рівня:

– *загальнопедагогічних* (планувати, конструювати й аналізувати освітній процес в початкових класах; здійснювати психолого-педагогічне діагностування; проектувати різноманітні педагогічні ситуації; раціонально підбирати оптимальні форми, методи, засоби, технології навчання, у тому числі ігрові; вивчати та накопичувати власний педагогічний досвід; організовувати і здійснювати педагогічні експерименти, узагальнювати й оцінювати їхні результати та інші);

– *методичних* (здійснювати науково-методичну та дослідницьку роботу з питань підвищення якості знань учнів початкових класів; розвивати в учнів інтерес до навчання, стимулювати у них пізнавальну активність, у тому числі засобами дидактичних ігор; володіти сучасними методами і технологіями навчання учнів початкових класів; виготовляти найпростіші засоби наочності та застосовувати їх у навчальному процесі; організувати цікаву й змістовну позакласну роботу; проводити аналіз і синтез спеціальних методичних матеріалів, сучасної науково-педагогічної інформації з метою застосування в освітньому процесі та інші);

– *спеціальних або ігротехнічних* (вміло використовувати метод ігрового проектування; дотримуватися етапів розробки навчально-ігрових технологій; створювати зразки вихідних інструкційних документів; здійснювати аналіз і відбір комп'ютерних ігрових програм навчального призначення для початкової школи; досліджувати процес засвоєння учнями знань і набуття практичних умінь за допомогою системи дидактичних ігор; вивчати результати засвоєння учнями знань й умінь, отриманих традиційними та ігровими методами та інші) *умінь*.

5. Результати дослідження

Отже, в структурі готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування навчально-ігрових технологій виділено такі компоненти: мотиваційний, когнітивний та операційний. Причому, мотиваційний компонент відображає морально-психологічну готовність студента до педагогічної діяльності та характеризується мотивацією студентів до навчально-пізнавальної діяльності й участі в процесі формування цієї готовності, інтересом майбутнього вчителя до педагогічної діяльності з викладання шкільних предметів у початкових класах, а також самооцінкою професійної підготовки та її відповідності оптимальним професійним зразкам. Когнітивний компонент характеризує загальнопедагогічні, методичні та спеціальні (ігротехнічні) знання, а також педагогічні (термінальні та інструментальні) цінності. В операційному компоненті стрижневими складовими виступають загальнопедагогічні, методичні та спеціальні (ігротехнічні) *вміння*, необхідні для досягнення якості і високих результатів професійної педагогічної діяльності (рис. 1).

Рис. 1. Структура готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування навчально-ігрових технологій у професійній діяльності

6. Висновки

1. На основі аналізу досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців виділено мотиваційний, когнітивний та операційний компоненти готовності майбутніх вчителів початкових класів до застосування навчально-ігрових технологій.

2. Виділені компоненти характеризують відповідно морально-психологічну, теоретичну і практичну підготовленість до педагогічної діяльності у початковій школі, перебуваючи у взаємозв'язку і взаємозалежності.

3. Мотиваційний, когнітивний та операційний компоненти зумовлюють цілісність структури готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування навчально-ігрових технологій як особистісного утворення та визначають її зміст, що розкривається на основі врахування особливостей конкретного виду діяльності.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці моделі формування готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування навчально-ігрових технологій у професійній діяльності.

Література

1. Психология [Текст]: учебник / ред. П. А. Рудика. – М.: Физкультура и спорт, 1974. – 512 с.
2. Шадриков, В. Д. Психология деятельности и способности человека [Текст]: уч. пос. / В. Д. Шадриков. – М.: Логос, 1996. – 320 с.
3. Сластенин, В. А. Психология и педагогика [Текст]: уч. пос. / В. А. Сластенин, В. П. Каширин. – М.: Академия, 2010. – 480 с.
4. Дьяченко, М. И. Психологические проблемы готовности к деятельности [Текст] / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Минск: БГУ, 1976. – 176 с.
5. Дурай-Новакова, К. М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности [Текст]: автореф. дис. ... д-ра пед. наук / К. М. Дурай-Новакова. – М., 1983. – 32 с.
6. Гавриш, І. В. Теоретико-методологічні основи формування готовності майбутніх учителів до інноваційної професійної діяльності [Текст]: дис. ... д-ра пед. наук / І. В. Гавриш; Харківський нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2006. – 579 с.
7. Дичківська, І. М. Інноваційні педагогічні технології [Текст]: підручник / І. М. Дичківська. – К.: Академвидав, 2012. – 349 с.

8. Коваль, Л. В. Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи : технологічна складова [Текст]: монографія / Л. В. Коваль. – Донецьк: Юго-Восток, 2009. – 375 с.
9. Слостенін, В. А. Педагогіка [Текст]: учеб. пос. / В. А. Слостенін, И. Ф. Исаев, А. И. Мищенко, Е. Н. Шиянов. – М.: Школа-Пресс, 1997. – 512 с.
10. Енциклопедія освіти [Текст] / ред. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
11. Гончаренко, С. У. Український педагогічний словник [Текст] / С. У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.

*Рекомендовано до публікації д-р пед. наук Оршанський Л. В.
Дата надходження рукопису 15.05.2017*

Марко Марина Михайлівна, аспірант, кафедра методики трудового і професійного навчання та декоративно-ужиткового мистецтва, Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна, 82100
E-mail: m.marko1202@gmail.com

УДК 372.882/378.2/378.147/37.02
DOI: 10.15587/2519-4984.2017.107980

ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ НАВИЧОК ВІДТВОРЕННЯ СВІТОГЛЯДУ І ОБРАЗУ ПИСЬМЕННИКА ПРИ ВИВЧЕННІ ЙОГО БІОГРАФІЇ

© Г. О. Островська

У дослідженні розкривається логіка формування у студентів-філологів навичок відтворення світогляду письменника та його образу. Цей етап підготовки до вивчення біографії письменника передбачає моделювання ними образу письменника як людини, митця, патріота, громадянина, трудівника (зовнішній і внутрішній портрет). Тому студенти набували практичних навичок роботи з портретом, біографією, з виявлення світоглядних цінностей письменника та його епохи, поєднання їх з програмовим твором та включення у структуру уроку

Ключові слова: підготовка студентів, навички, біографія письменника, цінності, світогляд, образ, портрет, аксіосфера

1. Вступ

Біографія письменника – це опис його життя, який вміщує в себе відомості про особистість – її світогляд, прагнення, пошуки (внутрішня біографія) та події особистого, творчого, громадянського, суспільного життя (зовнішня біографія). Педагог у розкритті біографії нерідко розглядає його портрет відокремлено від внутрішнього світу цієї людини, що не зовсім відповідає уявленню про особистість та її цілісний образ. Учителю має володіти необхідними знаннями, щоб показати письменника, як особистість історичну, соціокультурну, мовну, вміти відтворити образ письменника та розкрити його світогляд.

2. Літературний огляд

У науці співіснують два рівноцінних напрями досліджень біографії письменника – особистісний і подійний. Кожен з них має значення на уроці літератури: подійна біографія реалізує культурологічну та літературознавчу складові заняття, особистість письменника цінна світоглядними цінностями, що знаходять відображення у його творах. У зарубіжній та вітчизняній методиці вивчення літератури різних періодів багато науковців різноаспектно досліджували це питання на рівні шкільного вивчення життєпису письменника. М. Рибнікова однією з перших методистів висловила ідею, що «особистість поета – це той єди-

ний центр, навколо якого можна щільно об'єднати усе ним створене» [1], тому важливо враховувати, що її формує і як відображається у творах письменника. У рекомендаціях учителю літератури науковці-методисти наступних років наголошують на важливості пошуку витоків поглядів митця [2], роботи з портретом, автобіографією [3], проте не дають покрокової підказки створення цілісного образу письменника. Вперше у вітчизняній методиці викладання світової літератури піднімає питання важливості системного підходу до підготовки учителя з досліджуваної проблеми Л. Мірошніченко [4]. Вона зупиняється на окремих складових, що вибудовують образ письменника (портрет, світогляд, діяльність, автобіографія), наводить їх приклади та зразки уроків. Проте практичний шлях формування у майбутніх учителів літератури навичок самостійного відтворення світогляду письменника досі вважаємо не описаним.

3. Мета та задачі дослідження

Мета дослідження – окреслити один з етапів формування у майбутніх педагогів готовності вивчати з учнями біографію письменника – відтворення світогляду письменника та його образу.

Для досягнення мети були поставлені наступні задачі:

1) визначити базові теоретичні поняття, які мають засвоїти студенти;